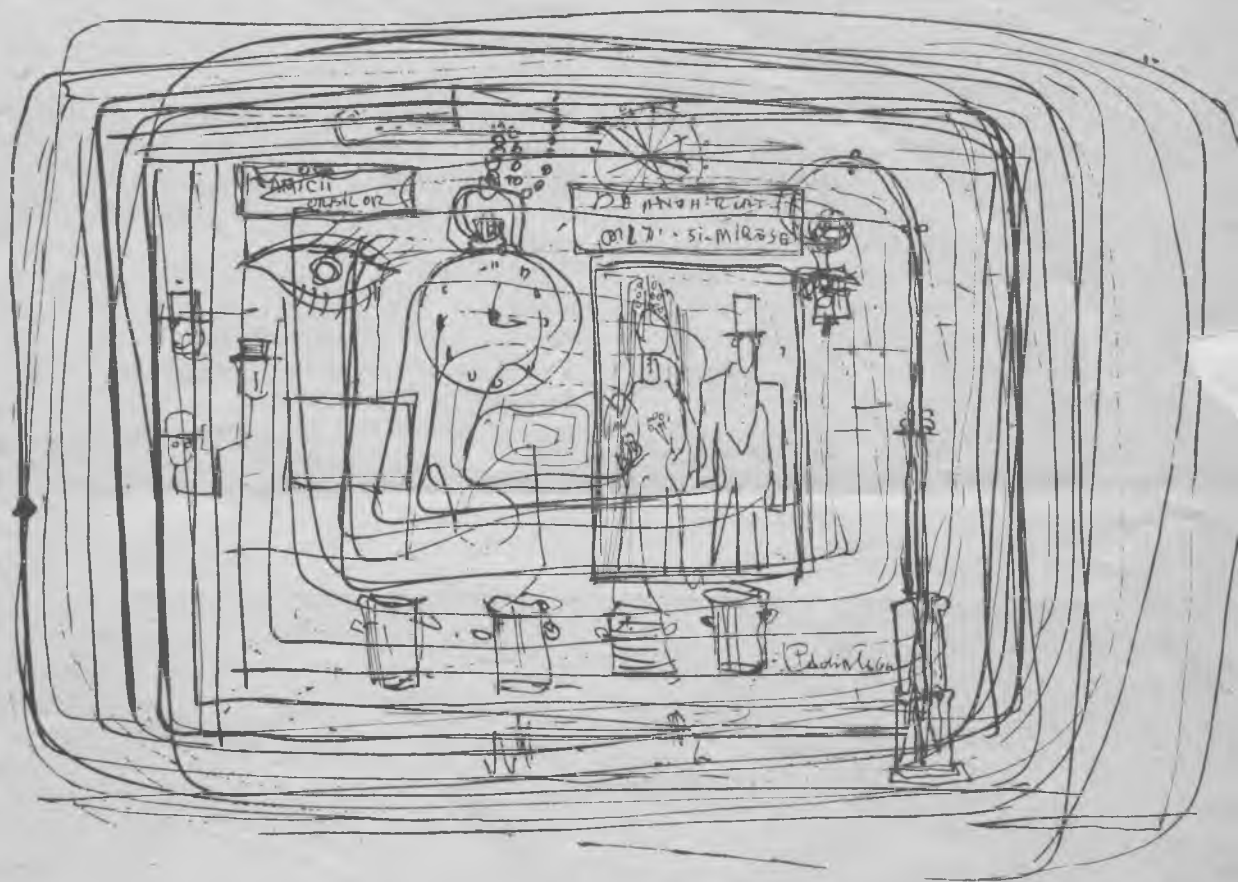

apul de rățoi

teatrul
de
comedie

Decor de I. Popescu Udriște

caiet program nr. 20
stagiunea 1965-1966

Reprezentată pentru întâia oară în urmă cu mai mult de un sfert de secol pe scena Teatrului Național piesa lui G. Ciprian a constituit un memorabil succes.

Presa a vorbit despre „îndrăzneala inovatorului“ despre „anti convenționalism“, despre dinamitarea „cadrelor obișnuite“, insistând asupra faptului că „avangarda e pretentioasă și numai succesul o absolvă“ iar „Capul de rățoi“ este „o piesă de merite excepționale“. Cronicarii timpului au resimțit într-un mod deosebit de acut originalitatea comediei. Victor Eftimiu scria: „Capul de rățoi“ are înainte de orice meritul de a fi inedit, de a nu-ți aduce aminte lucruri auzite, de a nu-ți trezi ecouri obosite, iar N. Carandino comenta astfel răsunețul excepțional al piesei: „piesa a plăcut și a surprins fiindcă aducea o îndrăzneată notă de nonconformism“.

Pe drept cuvânt Mircea Ștefănescu observa că „lucrarea iese din comun fiind un îndrăzneț avînt spre o artă nouă, care nu e făcută din rămășițele altora.“

Este interesant de observat că reacția aceasta a fost unanimă și sensurile comediei au fost receptate de cele mai diverse condeie în același mod. „Capul de rățoi“ a fost considerată o lucrare dramatică care pledează pentru o lume

Scenă din spectacolul cu piesa „Capul de rățoi“ la Teatrul Național. (1940)

rățoi

eliberată de scleroza unor anacronice reguli de gândire și de viață, o lucrare dramatică în care ideea de umanitate, de fantezie, de generozitate este servită de o nouă formulă dramatică.

Recită după mai bine de douăzeci și cinci de ani nici piesa nici opinia în jurul ei nu par, de loc, exagerate.

În adevăr, „Capul de rățoi“ precede un anume teatru, foarte modern astăzi, și în care se polemizează cu depășite clișee de gândire și expresie și se glumește trist pe seama incoerenței unei logici rigide, îmbătrânite, incapabile să se modeleze pe dialectica realului. Există însă o deosebire hotărâtoare între „Capul

de rățoi“ și acest teatru. „Capul de rățoi“ nu pune sub semnul întrebării rațiunea și acțiunea omenească, nu le consideră caduce. „Capul de rățoi“ condamnă numai ceea ce este mort în conveniențele judecății. Autorul consideră că există o punte de înțelegere și de comuniune între un om și celălalt și că trebuie dobomite barierele artificiale care separă individualitățile. Iată și de ce piesa sa, este o piesă în esență optimistă iar ca expresie artistică, cum nu se poate mai limpede, mai accesibilă.

Acțiunea piesei se desfășoară pe două planuri. Un plan real și un plan simbolic. În planul real asistăm la constituirea unei asociații, care-și propune să scandalizeze mărimile și rutinele vechii societăți inoculând în oamenii adevărați gustul pentru imaginație și un spirit de pașnică rebeliune, asociație creată anume pentru nevinovate și pure năstrușnicii.

Scenă din spectacolul cu piesa „Capul de rățoi“ la Teatrul Național (1940)

În planul simbolic asistăm la duelul inteligenței cu opacitatea, al sensibilității cu cruzimea, al imaginației cu obișnuința, al ireverenței cu închistarea caracteristică orînduirilor retrograde.

Ciriviș, Macferlan, Pentagon și Bălălău sînt împotriva a tot ceea ce e limită și constrîngere în alcătuirea vechii societăți. Bine înțeles, acești protestatari nu au un program de acțiune și de luptă clarificat. Inițiativele lor seamănă cu revoltele adolescenților și sînt la fel de dezarmate. Evident, soluția pe care o propun este iluzorie ; refuzul a tot ceea ce e prestabilit în condițiile sociale, în limbaj și salvarea omului prin descoperirea zonelor de candoare, de frăgezime, de autenticitate, care au rămas nealterate. Ei fac parte din familia celor învinși, din familia lui Don Quijote. Nici unul dintre ei nu îmbrățișează cu privirea mecanismul social în întregul lui, nici unul nu are, ceea ce se cheamă,

o concepție deplin încheată. Ideile lor aparțin unui univers de gîndire cu înclinații vădite pentru subiectivitate și pentru aventura individuală a existenței umane. Singura preocupare deplin clarificată este de a semnala inautenticitatea unor atitudini și constrîngerea acelor tipare sociale care mutilează personalitatea umană.

„Capul de rățoi“ se încheie cu triumful celor patru cavaleri ai năzdrăvăniei și în finalul piesei sărbătorim această victorie. Istoria ne-a arătat însă că asemenea biruințe sînt efemere, că „revoltele în genunchi“ sînt condamnate în cele din urmă eșecului. Ciriviș, Macferlan, Pentagon și Bălălău pot cîștiga o bătălie dar nu pot cîștiga războiul cu societatea burgheză.

Este și ceea ce vom încerca să arătăm în spectacolul nostru.

AMZA PELLEA

Scenă din spectacolul cu piesa „Capul de rățoi“ la Teatrul Național (1940)

De vorbă cu G. Ciprian

Privindu-l pe bătrînul Ciprian (epitetul e mai curînd] desmierdător, i l-au dat de mult confracții, spre a-l deosebi de cei doi feciori, tot slujitori ai Thaliei și tot foarte de timpuriu), ești cuprins de un val de emoție. Personalitate a artei românești care strălucește deopotrivă în literatură și pe scenă, el a dat viață vie și durabilă unui lung și impresionant șir de eroi. Omul acesta cu chipul brăzdat și colțuros, purtînd acum nobila amprentă a istovului muncii, a frămîntărilor și febrei l-a zămislit pe Chirică, pe Ciriviș și a fost Richard al III-lea, Rogojin, Kleșci, bătrînul Cristi, Andrei Pietraru.

Stăzi, la 83 de ani mintea sa e mereu la fel de tinără, mereu la fel de febrilă. Dialogul cu Maistrul năzdrăvan și ironic, are un farmec aparte, căci lui Ciprian îi place să întoarcă cuvintele, să le sucească, să le înflorească, să se joace cu ele.

— N-o să vă întrebăm cum v-a venit ideia să scrieți „Capul de rățoi“...

— Păi n-o să-mi faci tocmai dumneata un asemenea afront, D-șoară, să-mi arunci în obraz că nu mi-ai citit „Măzgălici și măscărici“. Știi bine că am vrut să persiflez metehne sociale și să evoc figurile unor oameni pe care i-am iubit întotdeauna fiindcă am împărțit cu ei dorul de libertate și de orizonturi largi.

— Piesa a răzbit, ca să zic așa, chiar de la început?

(continuare în pag. 10)

40
Machella Așa ne răstornăm totă
~~treaba~~ ~~tot~~ ~~în~~ ~~tră~~ ~~gura~~
strategia.

Mușat Că să vi răd eu pe un
secret cămășă. ⁵

Pentagon (pe un ton comercial) În
definitiv ce păftăși? Șta?
Ce prețuți ai?

Mușat Să-mi plătiți papabile și
să vă luați pedepsa.

Pentagon Alerg după doi expuși.

Mușat După grătar (Lui Constantin,
care te întorcă a gale
tărând furtașul după el!

Mică-te-amăritule!

Dragă Beligan,

Cu pași ușori se apropie de mine
doamna Moarte-dar n-aș vrea să
trec în împărăția vecinică, fără să
lichidez o ultimă problemă:

— Mă joci, au nu mă joci?

Mintea mea, adică rămășițele
minței mele, îmi spune să mă gioci!

Mi-am luat măsurile necesare:
am contractat cu divina, să nu mă
cheme la sinul ei, pînă nu-îi
face tu un semn discret, de liberă
trecere...

Dumneaei a amînat tîrgul, hăt,
după culesul viilor..., Este deci
timp, berechet...

De cumva, între timp, ți-ai
schimbat părerile, atît mai rău
pentru tine. ...

Eu rămîi la prima noastră con-
venție: că să cauți mult și bine alt
chilipir nu mai găsești.

Piesa „Capul de Rățoi“ este
genială prin naștere, te rog să mă
crezi.

A ieșit din mine fără să vrea...

Pe vremuri credeai și tu la fel...

E o raritate. Nu apare decît o
dată.

Deci: ș'o pă ia...

Altfel dușmanii sar pe ea și
ne-o umflă! În sfîrșit, fă cum
crezi... Nu mai lămurește-mă!

Mă joci, ori nu mă gioci?

Piesa aceasta va face, pentu a
doua oară, revoluție în analele scri-
sului actoricesc.

Te sărut,

G. Ciprian

Str. Stephan Furtună 65 b raio-
nului 16 februarie P. S. Scrie-mi
două rînduri. Nu te calici. G. C.

Dragă Beligan,

Cu pași ușori se apropie de mine.
Doamna Moarte - dar nu ar vrea să treacă
în împărăția vecinică, fără să lichidez
o ultimă problemă.

— Mă joci, au nu mă joci?

Mintea mea, adică rămășițele
minței mele, îmi spune să mă gioci!

Mi-am luat măsurile necesare:
am contractat cu divina, să nu mă cheme
la sinul ei, pînă nu-îi face tu
un semn discret, de liberă trecere.
Dumneaei a amînat tîrgul, hăt,
după culesul viilor.

Este deci timp, berechet.

De cumva, între timp, ți-ai

schimbat părerile, atît mai rău

pentru tine.

Eu rămîi la prima noastră con-

venție: că să cauți mult și bine alt

chilipir nu mai găsești.

Piesa „Capul de Rățoi“ este

genială prin naștere, te rog să mă

crezi.

A ieșit din mine fără să vrea...

Pe vremuri credeai și tu la fel...

E o raritate. Nu apare decît o

dată.

Deci: ș'o pă ia...

Altfel dușmanii sar pe ea și

ne-o umflă! În sfîrșit, fă cum

crezi... Nu mai lămurește-mă!

Mă joci, ori nu mă gioci?

Piesa aceasta va face, pentu a

doua oară, revoluție în analele scri-

sului actoricesc.

Te sărut,

G. Ciprian

Str. Stephan Furtună 65 b raio-

nului 16 februarie P. S. Scrie-mi

două rînduri. Nu te calici. G. C.

Costume de I. Popescu Udriște

— A nu, ar fi fost prea frumos! Dar asta n-ar fi chiar atât de dureros dacă nu răzbea chiar de la bun început. Comedia „Capul de rățoi“ a fost întâmpinată pur și simplu glacial de Comitetul de lectură, ba și mai mult, prea onoratul Consiliu a binevoit să nu se exprime în nici un fel! Astfel încît, după lectură nu mi-am dat seama dacă piesa a fost sau nu primită.

— Îmi imaginez perfect scena.

— Numai că eu am trăit-o. Spre norocul meu, directorul de atunci al Teatrului Național, scriitorul Ion Marin Sadoveanu, n-a împărtășit deloc părerea onorabililor domni consilieri.

— Aprecierea direcției a însemnat și impunerea piesei?

— Contez mai puțin pe direcțiile de teatre, cît pe timp. Timpul le aranjează pe toate. N-are rost să-ți mai spun prin cîte am trecut, să-ți povestesc din fir a păr toată tărășenia. Și nici nu vreau să-mi reamintesc. Uite ce soare minunat e afară.

— Atunci răspundeți-mi dacă vreți la o întrebare nițel...sentimentală, sau... indiscretă. Cronologic „Capul de rățoi“ este a doua piesă, dar ca preferință în inima dumneavoastră?

— Cu alte cuvinte, ai vrea să știi pe care o iubesc mai mult? De care mă simt mai legat, care e smulsă mai adînc din ființa mea? Cam greu de spus. Cu „Mărtoaga“ am cravașat succesul peste noapte la București și la Paris, Berlin, Praga, Berna și am hălăduit ades prin mai toate urbele și cătunele noastre alături de buni amici și confrăți... clipe de neuitat! Pe „Nae Nicolae“ l-am plîns pe scîndurile scenei Companiei Bulandra și i-am dăruit, ca să nu se plictisească în eternitatea anonimatului, frați și surori mai mici ce nu au văzut lumina rampei — și pe ăștia i-am iubit...

I-am prețuit cu osebire totuși pe cei patru cavaleri ai ordinului „Capul de rățoi“ care m-au răpit cu ei în zone aerate — dincolo de tiparele și șabloanele cu care am fost în veșnică discordie.

— V-aș ruga să ne spuneți ceva și în legătură cu prima reprezentare, care a avut loc la 26 Ianuarie 1940 pe prima noastră scenă.

— Piesa era ca și jucată. În acest timp eu interpretam pe Constantin Cantemir din drama cu același nume a lui Nicolae Iorga. Un „binevoitor“ îi suflă profesorului că personajul Dacian ar fi o aluzie — eminentul cărturar dînd însă de rostul anecdotei se pronunță laconic „să-l rază pe hărbos, bine-i face!“...

Eu însumi am fost regizorul spectacolului acum mai bine de un pătrar de veac. Distribuția numără pe regretații Nicu Bălțățeanu și Ovid Brădescu, deasemenea cîțiva flăcăi în floarea vîrstei: Niky Atanasiu, Ion Finteșteanu, Ion Manu, Costache Antoniu, ceva mai tineri Mircea Balaban, Marcel Gingulescu, Emil Botta, o jună „duenă“ Maria Voluntaru și o foarte tînără speranță, Eugenia Popovici.

— În ultima vreme sînteți unul din dramaturgii foarte jucați și în același timp ați suscitât și atenția editurilor! Într-un interval relativ scurt, cartea dumneavoastră a fost publicată în cîteva ediții. Cît privește Teatrul de Comedie vă mărturisesc că „ați fost înscris“ în repertoriul nostru, chiar de la înființare cu năstrușnicul dumneavoastră „Cap de rățoi“.

— M-a umplut de bucurie vestea că mereu tînărul Radu Beligan va prelua conducerea ostilităților pentru a scoate din nou la lumină „Capul de rățoi“, iar Teatrul de Comedie este O CASĂ DE ÎNCREDERE așa că... succes!

Discuția noastră se abate de la subiectul propus, strecurîndu-se pe nesimțite pe tărîmurile aducerilor amînte și chiar al destăinuirilor. Gluma acidă sau amară e nelipsită. G. Ciprian nu e deloc sgîrcit la vorbă cînd simte că e ascultat cu nesăț.

Prin serile adolescenței m-a impresionat lirismul unuia din celebri biografi ai ultimului împărat ce a condus ultima chezaro-crăiie: Austro-Ungaria... Căci biograful descoperea, grație cititorilor foarte duiosi, că „bătrînul“ Franz-Iosif — un fel de ... Dacian din această piesă — nu fusese de fapt nici el dintodeauna chiar la fel de bătrîn sau cel puțin nu se născuse de-a dreptul cu barbă. Dar îmbătrînise cu instituțiile imperiului cu tot, muriseră în el: adolescență, amoruri, razne, exaltare și într-o bună zi sau într-o noapte (cine s-ar încumeta să stabilească absolut precis marile minute ale istoriei?) se pomenise iremediabil bătrîn. Chezaro-crăiia sa a început să pîrîie dimpreună cu alte multe împărății, spulberate într-un fel sau altul, ici sau dincolo, de prima revoluție socialistă. Dar nu ca din senin, firește. Torenții revendicărilor, ai protestelor, luptelor și postulatelor se zbătuseră îndelung pînă să izbutească la lumină. Iar nemulțumirea n-a fost un fenomen surprins doar pe plan social și politic, nici doar într-un singur stat ori numai la parter.

Ceea ce se petrecea afară se petrecuse întîi în suflete. Iar ceea ce se petrecuse afară devenise suflet și împotrivire de toate genurile și fanteziile.

Avalanșa de mișcări sociale (unele încununate de triumf, altele zdrobite) a fost însoțită în literatură de o avalanșă de nesupuneri ostentative și de proclamații ale împotrivirii la toate somnolențele, academismele, dogmele și rigorile de pînă la un moment dat, mergîndu-se de la teribilism ori bravadă pînă la arta angajată alături de pri-

cinile proletariatului și onorîndu-se cu o probitate diferită, cu un eroism diferit fiecare poziție. În cucerirea orizonturilor artistice noi, la preluțiile numeroaselor moduri de a reflecta și

ÎN TÎLNIRE CU TINEREȚEA

gîndi realitățile prezumtive, ca și pe cele imediate, aportul nostru e cel puțin de neomis. Căci dacă în februarie anul acesta s-a sărbătorit la Zürich, în „Café de la Terrasse“, o jumătate de secol de la nașterea mișcării literare dada, apoi desigur că micul eveniment legat de numele lui Tristan Tzara ne-a privit și pe noi, dadaismul fiind intrat azi în orice istorie literară. Sau dacă, Eugen Ionescu, neignorîndu-și îndemănările portretistice de zile mari, se pronunță despre Urmuz — precursorul acesta român al supra-realismului, tradus în nemțește încă de prin 1930 — cu o simpatie care ar trebui să devină firească tuturor inteligențelor între ele, apoi cu atît mai solicitată poate fi curiozitatea de azi a spectatorului care află din fotoliul său că năzbitiosul Ciriviș din CAPUL DE RĂȚOI e însuși modelul lui Urmuz, care pe adevăratul său nume s-a numit Dem. Demetrescu-Buzău. Așa după cum Macferlan e însuși Ciprian iar în Pentagon și Bălă-

Dragă Director,

Iti trimit de Marbisor,

finalul revizuit.

STOP!

Astept premiera.

Succes!

G. Cizriuc

7.11.66.

lău sînt de recunoscut alți foști colegi de la liceul Lazăr, împreună cu care autorul, pe la începutul veacului, și-a împărțit o vîrstă, spre a face — tardiv — din ei prototipuri și fermenți ai unei gimnastici mentale atît de tonice și de neobișnuite cu... „zeii de plastilină“.

Odinioară improvizate fantome, ca școlari, ei se îmbrăcaseră în cearcefuri albe, suiseră în podul liceului cu un clondir subsuoară, răsfoiseră cataloage vechi, își maimuțăreau acolo pe profesorii tipicari și zburătăcînd așchii din grinzile podului le înmuiau în vin și se apucau a le suga

ca pe biscuiții unor enigmatice practici ezoterice, șoptind cînd și cînd: „Vin cu lemn! Vin cu lemn!“ Asta, se înțelege, înaintea apariției vinurilor din lemn. ... Ori tăbăriseră pe palmipedele domestice ale directorului de liceu, cărora le retezau capetele luîndu-le cu ei (origină și emblemă a viitorului CAP DE RĂȚOI!) și-i lăsau barbarului dascăl, din ce în ce mai scandalizat, mai perplex și mai impermeabil la o gratuitate atît de enervantă, îi lăsau leșurile orătăniilor, ca el să-și dea seama de batjocură (însă nu-și da...) iar poznașii, cînd îl vedeau turbînd, să se distreze pe seama lui. Iar profe-

sorul-polițist, mînuind imprecția deopotrivă cu toroipanul și cu o nu mai puțin detestabilă dexteritate, plin de autoritarisme indigeste, antipatic, înfumat, patrulînd pe coridoarele școlii în tovărășia unui cîine cît toate zilele, își lătea atunci zadarnic logica zbîrcită, logica lui bătrînă, să priceapă ce nu pricepea, pregătindu-se în imaginația ștregarilor de odinioară să devină omul cu barbă din piesa de mai tîrziu și — bineînțeles — de astă seară a lui G. Ciprian.

Postului coleg bucălatul, devenit președinte de tribunal și spăimîntat, prin contagiune, că i se va clătina prestigiul social, Ciriviș — ridiculizîndu-l — îi trece printre picioare.

Trecătorilor li se cer actele, sîntocoliți într-un picior și... mîngîiați paternel pe creștet. Ori — spre a-i determina să creadă că pot radia fericire asupra **CAPULUI DE RĂȚOI** (grup inconformist și de frondă, constituit ad-hoc și spontan contra convențiilor, a aberației, constipării mentale și ruginitelor mecanisme sociale; născut pentru ca îmbîcsita atmosferă generală să fie mentolată cu inteligență și să devieze de la șabloane), acelorași pietoni li se cere să intre, de pildă, într-o ... oală!

Pe micul proprietar și negustoraș îl fac să le vîndă, ce-i drept însă fără pămîntul de sub el, un pom, simpluțul stăpîn rămînînd să-și păstreze chipurile în continuare, neatînse, toate drepturile sale de culegător; dar pentru ca imediat apoi, să i se demonstreze că pomul de pe locul său nu mai era al său.

Și nu-i rugată oare soția lui Bălălău să-i servească „la masă gătită în șalvari“

(pe cînd între feluri, va bate din tipsii și se va mișca din pîntec, fiindcă... asta stimulează fermentarca)?

Culegătoarei de gunoaie, Ciriviș îi va cere să-i răstoarne în cap nici mai mult nici mai puțin decît (ba-i mai dă și bani pentru asta) garnița cu agoniseală de la rigole și de pe stradă; lui Rosenzweig îi dau obsesiv de gîndit să-și schimbe numele în Aronovici; în sfîrșit, marțialității constipate, demagogiei cu morgă, închistării lucioase și ridicole, care s-a drapat în aparențe și-și trăiește deghizată vidurile, otrava, nocivitatea, lui Dacian, i se cere să-și radă barba: adică să renunțe brusc la artificii, lustru și paravane, deci la întreaga-i confecționată și falsă „personalitate“, practic nulă.

Se inventă astfel o vacanță ori măcar se ia un concediu de la rutină; e forțat un moment de demachiere și de evadare generală din cofrajele convenienței.

Și toate, toate acestea numai pentru ca oamenii să înceapă odată a re-mirosi a... oameni.

Jean-Louis Barrault vedea în actor un apostat și un corsar, care nu trebuie să-și practice profesia „cu mîna la nas“, iar despre teatru considera că e „un stadion și o curte de casație“.

CAPUL DE RĂȚOI face din Ciprian cumularul încununat al tuturor acestor atribute de risc, bărbăție și franchețe, derivate din două hazarde adunate într-o singură conștiință: a fidelității față de artă.

ION CARAION

GRUPUL CIRIVIȘ FAȚĂ CU LOGICA

Este greu să nu observi cum teme și motive din povestea Omului cu mârșoaga revin în Capul de rățoi sub un aspect bufon, într-o dezlănțuire de simboluri surizătoare. Stindardul omeniei este purtat mai departe într-o luptă necurmată cu tot ceea ce se împotrivesc naturii umane. Recunoaștem, prin urmare, în piesă procesul nepotrivirii dintre forța vitală a omului și zăgăzurile artificiale, dezumanizante ale convențiilor burgheze. În vreme ce Chirică se împotriveaua „cocoașei administrative“ a Inspectorului general, confreria Capul de rățoi extirpă barba mirolantă a ministrului Dacian, văzută ca emblema a politicianismului tiranic și anti-uman.

Denunțarea dezacordului dintre firescul omenesc și mutilarea conformistă a caracterelor se realizează în comedia Capul de rățoi într-o

strinsă legătură cu negarea logicei simpliste, schematice, pedestre. Autorul nu pledează pentru ilogic, optînd mai curînd pentru o evadare din judecata curentă, convențională, tipică lumii burgheze. Disprețuind onorabilitatea aparentă, grupul Ciriviș susține un cod moral propriu, întemeiat pe ideea de eliberare a omului din chinurile unui ceremonial social, străin datelor sale inițiale. Deoarece trecerea la maturitate echivalează într-o societate mercantilă cu abandonarea esenței umane, Ciriviș și compania execută o retragere în adolescență, reluînd gesturi și năzdrăvăanii din anii liceului. O idee destul de cunoscută după care fiecare om are o datorie față de copilul care a fost, reapare aci, copilăria fiind încă odată văzută ca vîrstă a purității depline. După ce a făcut ocolul lumii, Ciriviș proclamă necesitatea luptei împotriva alianței dintre „bătrîna doamnă Logica și eternul domn Interes“. Atacul „rățoilor“ este îndreptat astfel împotriva egocentrismului și a oricăror tendințe de aducere a omului la un același numitor sufletec, cu ajutorul unei logice ruginite, golită de viață, redusă la silogismul sec.

Ridiculizînd aberațiile, care printr-o siluire repetată a gândirii libere au căpătat putere de lege, refuzînd prin urmare a fi oameni „cu scaun la cap“ într-o lume ostilă omului, cei patru apostoli ai Capului de rățoi nu aduc un program cuprinzător de luptă. Ei gustă deliciale unei „echilibrice pe muchea de cuțit care desparte întunericul de lumină“ și nu recunosc decît „legea firei lor“ care, departe de a-i conduce la individualism, îi împinge către o comuniune pioasă a tuturor celor care „miros amețitor a om“.

Piesa promovează cu stăruință un crez umanist de o certă generozitate. Ciriviș predică despre dreptul oamenilor la fantezie aspirînd de fapt la o gândire desprinsă de șabloanele unui mecanism social învechit. În ciuda unor excese ale comicului verbal și deși repetările reduc consistența șarjei, ideile au o participare importantă și se bucură adesea de profunzime. Autorul constată astfel un dezacord fundamental între „vorbe și fapte“ în universul moral burghez prin demonetizarea cuvintelor. De aici se trece firesc la cererea unei revizuirii a valorilor, deocamdată printr-o smulgere a rațiunii din cleș-

tele rutinei. „Variația tiparelor e legea supremă a firei“, va teoretiza Ciriviș, „iar omul, orb și surd, se îngrădește în citeva gratii...“

Dela contradicția, dintre vorbe și fapte, eroii lui Ciprian trec repede la contestarea aparențelor pe care o legislație morală mistificatoare le-a aplicat peste fondul autentic al ființelor și lucrurilor.

Mișcarea insolită a „lăsării pe vine“ este o „frângere de linii“ și în sens spiritual, căci rupe brusc morgia exterioară impusă artificial omului în societatea filistină și-ii deschide porțile către o existență naturală, eliberată de prejudecăți. Pe alocuri această opoziție între conținutul adevărat și masca de împrumut, capătă înfățișarea unui pirandellism minor, ca în episodul Rosenzweig. Alteori sînt atinse sferile superioare ale dezbaterii ca în pasajul demascării lui Epaminonda. Aci, și încă în alte scene, conturul social al discuției capătă adîncime, relevînd sensul mai înalt al frondei Capul de rățoi ca grupare a unor revoltați care „neputînd face cunetrie cu cei înconiați fugînd ca de ciună de omul încrezut, apucător și sec, neizbutînd să-și îndoiaie... cerbicia și să se prosterne la zei de plastilină“, rivnese la atingerea unui ideal umanitar, sub auspiciile căruia oamenii să se iubească între ei. Caracterul nedefinit al acestui țel, ca și simplificarea evidentă a dificultăților care stau în fața unei armonii universale, dau revoltei celor patru liceeni întîrziată, aerul unei utopii neconformiste.

Ceea ce surprinde plăcut în aventura acestor inamici ai dezumanizării este, absența quasi-totală a scepticismului. Intervențiile morocănoase ale necredinciosului Pentagon se tolesc la temperatura înaltă a optimismului celorlalți trei tovarăși, care cred cu o înverșunare juvenilă în capacitatea omului de a-și redescoperi esența.

La o privire superficială, eroii Capului de rățoi par a ne sfătui să trăim în joacă, pentru a depăși falsa gravitate a unei existențe ipocrite. De fapt piesa este construită simbolic, mesajul fiind conținut în morala fabulei și nu în trama sa aparentă. Recuperarea lui Dacian, de pildă, cred că trebuie înțeleasă ca o expresie a încrederii principale în om și nicidecum ca o reconciliere posibilă cu politicianii verși ai burgheziei. Omul cu barbă înainte de a fi un tip

social, este o linie simbolică într-o demonstrație cu caracter mai general. Observația tipologică este redusă la minimum și numai personajele secundare sînt definitiv fixate caracterologic. Altminteri Ciriviș, Macferlan, Bălălău, Pentagon, Inspectorul, exprimă mai mult sau mai puțin spumos, o atitudine comună, diferențindu-se numai prin intensitatea tonului critic sau prin adîncimea replicii. De la Ciriviș la Pentagon asistăm la o variație de frecvență a aceleiași opoziții față de stereotipul unei existențe dominată de hani.

„Voluptatea sondărilor în vid“ despre care vorbește la un moment dat Ciriviș, aduce în lumină unul dintre izvoarele literare mereu citate ale acestei comedii. Reluînd cu pietate stilul atacurilor lui Urmuz împotriva unei logice paralizante, Ciprian transportă însă bagajul sceptic al bunului său prieten într-o compoziție teatrală riguroasă, și pe deplin rațională. Gratuitatea unor „băiețisme“ ale grupului Ciriviș este aspirată de o construcție cu un evident program moralist, în vreme ce umorul sumbru al lui Urmuz, introdus cînd și cînd în textul lui Ciriviș, este covîrșit în a doua parte a piesei de un umanism patetic, cu accente mesianice.

O raportare a Capului de rățoi la teatrul absurdului mi se pare a fi limitată exclusiv la tehnica unor poante și la excentricitatea uscată a unor gesturi. De data aceasta războiul împotriva logicii (învechite!) are un puternic substrat raționalist. Departe de a cultiva disperarea, autorul desemnează în culori vii un final reconfortant. La urma urmei piesa este scrisă pentru a demasca lipsa de omenie a „bucălaților“ care au urcat pe „scara măririlor“ într-un climat social infectat de patima pentru arginți. Nu toate problemele abordate de scriitor se mențin pe linia dezbaterii majore, unele pierzînd pasul, prin aglomerarea implicațiilor. Ceea ce dă impuls întregii acțiuni este sincera revoltă a grupului anti-conformist condus de Ciriviș și credința vădită a acestora într-o posibilă îndreptare a lucrurilor, căci ei simt puternic că „stilpii logicii trebuie mutați, iar bolta înțeleșurilor lărgită.“

V. MÎNDRA

Scenă din spectacolul cu piesa „Insula“ de Mihail Sebastian. În fotografie Sanda Toma.